

VIITORUL ECONOMIC AL REPUBLICII MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII.

Evoluția economiei Republicii Moldova poate fi caracterizată printr-un continuu proces de reformare, însă din păcate unul defectuos, care a generat acumularea dezechilibrelor de ordin structural și funcțional. Astfel, după 20 de ani de independență Republica Moldova la capitolul performanță economică se poate bucura de reușite modeste. Deficitul de reforme a agravat problemele existente în toate sectoarele economiei naționale, grăbind transformarea acestora în constrângeri iminente pentru creșterea economică. Noul Guvern, pare să fi conștientizat pericolozitatea situației economice a Republicii Moldova. Programul de activitate a guvernului, denotă interesul sporit pentru domeniul economic din partea autorităților publice. Pe de o parte, componenta strategică a programului e relativ bine definită prin trasarea obiectivelor finale, care urmează a fi atinse pe termen mediu, iar pe de altă parte, este descris detaliat instrumentariul pe care-l va utiliza Guvernul în realizarea sarcinilor asumate. Trebuie de menționat că acțiunile cuprinse în program au un caracter general, care chiar dacă reduc din valoarea documentului, nu privează semnificativ calitatea acestuia. Totuși, adevărata utilitate a acestui document poate fi apreciată doar în cazul promovării autentice a măsurilor incluse în program, în caz contrar acesta va rămâne un produs steril al activității intelectuale.

Ritmurile de creștere relativ bune din perioada pre-criză și din 2010 nu au dus la crearea unor premise reale pentru asigurarea unei dezvoltări durabile. Pe de altă parte, analiza mai detaliată a creșterii din primul deceniu al secolului XXI reliefează nu atât aspectele favorabile dezvoltării, ci denotă existența unor dezechilibre. Actualul model de creștere – unul bazat pe consum, finanțat în mare parte din remiteri, reprezintă, mai degrabă, o provocare pe termen lung, pentru economia națională. Este improbabil ca creșterea remiterilor, să poată fi menținută pe un termen lung. Odată cu absorbția migranților de către țările gazdă și reuniunea peste hotare cu familiile sale, volumul remiterilor direcționate spre Republica Moldova se va reduce mult.

Totuși, pe termen mediu, Republica Moldova va rămâne dependentă de remiteri, iar creșterea economică va fi susținută de consum. Anii 2011-2012, probabil vor fi marcați de o revenire mai serioasă a întregii economii globale după criza mondială, pe acest fundal, Republica Moldova va beneficia de un aflux sporit de valută, și în special remiteri. În contextul acestor tendințe economice pe termen mediu, se impune schimbarea ”modelului” de funcționare a economiei naționale. Sursele ce ar putea asigura dezvoltarea economică durabilă rămân a fi investițiile și exportul. În același timp remodelarea economiei naționale impune realizarea unor schimbări structurale profunde.

O primă problemă legată de modificarea structurală a economiei naționale ține de reformarea instituțiilor. Republica Moldova are reușite modeste la capitolul crearea unui cadru instituțional solid, ce ar eficientiza creșterea economică. Fiind o economie bazată pe utilizarea factorilor de producție¹, rolul central în asigurarea competitivității economiei naționale le revine la așa factori ca: instituțiile, mediul macroeconomic, infrastructura, sănătatea și educația primară. Conform “The Global Competitiveness Report 2010-2011”², pentru Republica Moldova, dintre acești piloni, cea mai precară situație se atestă anume la capitolul instituții. Ținând cont de deficiențele persistente în aspect de competențe, Guvernul trebuie să păstreze reforma instituțiilor publice drept prioritate a sa în materie de politici. La fel, trebuie de menționat că succesul reformării instituțiilor publice este taratat ca unul dintre principalele criteriu de apreciere al pregătirii țării pentru integrarea europeană.

Pe de altă parte, pentru impulsivarea activității investiționale e nevoie de o ameliorare continuă a mediului de afaceri. În pofida eforturilor de reformare a cadrului de reglementare, poziția Republicii Moldova în clasamentul *Mediul de afaceri* al Băncii Mondiale rămâne a fi în continuare mică comparativ cu vecinii săi din Europa Centrală și de Est³. Comerțul transfrontalier, permisele de construcție, protecția investitorilor și accesul la credite au fost identificate ca cele mai problematice aspecte cu care se confruntă agenții economici. Ca urmare a reformelor structurale incomplete, producția industrială și exporturile Republicii Moldova sunt dominate în continuare de produsele tradiționale, cu valoare adăugată scăzută, iar contul său curent este cronic în deficit. Crearea unor condiții favorabile pentru activitatea mediului de afaceri, trebuie să fie o prioritate majoră pentru activitatea Guvernului.

Un pas favorabil atât pentru reformarea instituțiilor, cât și pentru îmbunătățirea generală a mediului de afaceri este inițierea negocierilor privind semnarea Acordului de Liber Schimb (ALS) aprofundat și comprehensiv cu Uniunea Europeană (UE). Pe lângă reducerea bilaterală a tarifelor vamale pentru asigurarea liberei circulații a mărfurilor între Republica

¹ Conform clasificării în baza căreia se realizează „Rapoartele de competitivitate globală” economiile se împart în 3 categorii: economii bazate pe utilizarea factorilor, economii bazate pe eficiența utilizării factorilor, economii bazate pe inovații. În procesul dezvoltării economiile evoluează de la faza economiei bazată pe utilizarea factorilor de producție spre economia bazată pe eficiență, ca apoi să ajungă la nivelul economiei bazate pe inovații.

² Raportul este elaborat anual de Forumul Economic Mondial și evaluează competitivitatea economiilor în dependență de 12 piloni: instituțiile, infrastructura, mediul macroeconomic, sănătatea și educația primară, Educația terțiară, eficiența pieții de bunuri, eficiența pieții muncii, dezvoltarea pieții financiare, nivelul tehnologiilor, mărirea pieții, gradul de sofisticare a mediului de afaceri, inovațiile.

³ Conform raportului “Doing Business 2011” Republica Moldova ocupă poziția 90, fiind devansată de Slovacia – locul 41, Ungaria – locul 46, Bulgaria – locul 41, Cehia – locul 63 și Polonia locul – 70.

Moldova și UE, acordul presupune și ajustarea standardelor naționale la cele europene pe mai multe segmente, ca: cerințele fito-sanitare pentru mărfuri, servicii și investiții, aspecte legate de concurență, achiziții publice, etc. Pe termen scurt, ALS prezintă un risc pentru anumite sectoare ale economiei, de exemplu, sectorul agro-alimentar, însă, pe termen lung, efectele pozitive asociate ALS, privind necesitatea de a promova reforme structurale, vor prevala asupra influențelor nefaste. La moment, Republica Moldova este slab pregătită pentru semnarea unui astfel de acord, multe domenii nu ar putea face față stringențelor și concurenței pe piața europeană. În acest sens, Republica Moldova, în cadrul negocierilor, ar trebui să insiste asupra unei treceri graduale la un regim liberalizat de comerț, ceea ce ar permite amortizarea posibilelor efecte negative. De altfel, nici Uniunea Europeană nu va cădea de acord să semneze un Acord de Comerț Liber aprofundat și comprehensiv până nu vor fi efectuate reformele de bună guvernare prevăzute în Planul de acțiuni privind implementarea recomandărilor Comisiei Europene pentru instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător dintre Republica Moldova și UE.

Pe termen mediu, persistă și riscul apariției simptomelor „bolii olandeze”. Astfel, revenirea pe termen mediu a influxurilor de valută, poate genera unele efecte nefaste caracterizate prin 2 aspecte: presiuni de apreciere asupra leului și majorarea nivelului prețurilor⁴. Există 2 posibilități de a face față acestei provocări:

- restructurarea economiei, în vederea majorării productivității sectoarelor *tradable*⁵ ale economiei naționale. Însă o asemenea abordare este una de termen lung, iar simptomele bolii ar putea apărea cu mult înaintea unei restructurării economice autentice;
- intervențiile Băncii Naționale a Moldovei pe piața valutară în vederea reducerii presiunilor asupra leului. O asemenea tartare va impune o implicare prudentă a BNM, astfel încât eforturile sale pe piața valutară să nu fie urmate de intervenții inutile pe piața monetară.

Pe termen mediu problema gestionării finanțelor publice rămâne deschisă. O problemă majoră ține de eficiența cheltuielilor bugetare. Dimensiunea relativ mare a Guvernului nu contribuie la asigurarea creșterii și ar fi oportună reducerea acesteia. Sporirea eficienței cheltuielilor publice ar permite Guvernului să reducă treptat dimensiunea sa și să majoreze alocările pentru investițiile publice, în special în infrastructură, care promovează creșterea economică.

⁴ La modul general “boala olandeză” este generată de un aflus masiv de valută străină în țară, care duce pe de o parte la întărirea monedei naționale, iar pe de altă parte la creșterea inflației, din cauza majorării cererii, în special pentru bunuri *non-tradable* (categorii de bunuri ce nu fac obiectul operațiunilor de import-export, de exemplu: anumite tipuri de servicii sau imobilul).

⁵ Bunuri *tradable* categorii de bunuri, care fac obiectul operațiunilor de import-export.

La fel, un risc major pentru finanțele publice vine din partea sistemului de pensionare.

Sunt câteva motive, care crează dubii privind viitorul sistemului național de pensionare:

- procesul de îmbătrânire a populației;
- gradul înalt de evaziune fiscală, privind plenitudinea impozitării sumelor salariale achitate angajaților, prin practicarea „salarizării în plic”, în felul acesta diminuându-se baza pentru încasările la bugetul public național (inclusiv bugetul asigurărilor sociale);
- dezvoltarea lentă a fondurilor private de pensii.

Reformarea sistemului de pensionare devine un imperativ pentru Republica Moldova.

Amânarea unei transformări profunde a sistemului de pensionare poate genera constrângeri serioase atât pentru sistemul finanțelor publice, cât și pentru sectorul social. În acest sens, pentru perfecționarea funcționării sistemului asigurării cu pensii se impune examinarea următoarelor posibilități:

- reexaminarea modelului în vigoare de asigurare cu pensii;
- ridicarea vârstei de pensionare și unificarea ei pentru bărbați și femei;
- modernizarea mecanismului de organizare și finanțare a asigurării cu pensii;

Alte măsuri ce ar putea contribui la îmbunătățirea sistemului de protecție socială, țin de inițierea adresabilității efectuării asistenței sociale a populației sărace:

- îmbunătățirea condițiilor și a ordinii acordării ajutorului social;
- sporirea eficienței măsurilor de asistență socială al familiilor sărace cu copii.

Degradarea capitalul uman, deja are efecte nefaste asupra economiei naționale. Republica Moldova, practic, și-a pierdut avantajul pe care-l avea în faza inițială a tranziției privind nivelul înalt de educației și calificare al populației. Calitatea educației continuă să se deminueze. Cel mai mult s-a deteriorat educația profesională și a celei superioare. În foarte multe școli profesionale, curriculumul de studii nu corespunde necesităților pieței forței de muncă. În instituțiile de învățământ superior, creșterea numărului studenților în domenii precum economia, dreptul și științele sociale a fost însoțită de o degradare a calității studiilor cauzată de cerințele reduse la înmatricularea studenților, dar și de nivelul predării. Pentru a susține pilonul cunoștințelor se recomandă următoarele *măsuri*:

- stabilirea parteneriatelor între mediul academic și cel de business;
- creșterea oportunităților de angajare pentru absolvenții instituțiilor de învățământ, prin alinierea universităților la mediul de business. Colaborarea între mediul de business și

instituțiile de învățământ în vederea asigurării, la o primă etapă, a stagiilor de practică și ulterior a angajării tinerilor;

- îmbunătățirea sistemului de învățământ. Lipsa încrederii angajatorilor în sistemul de învățământ stăpânește decizia de a angaja tineri absolvenți. În acest sens este necesar selectarea cadrelor didactice conform unei evaluări riguroase.

Sectorul agricol al Republicii Moldova se caracterizează prin creștere lentă și eficiență redusă. Nivelul jos al investițiilor, accesul deficient la finanțare, tranziția instituțională lentă și oportunitățile de piață limitate au contribuit la faptul că sectorul agricol din Moldova funcționează în prezent cu mult sub potențialul său. În aspect de politici pot fi sugerate următoarele măsuri:

- sprijinirea și promovarea intensă a politicii funciare, cu accente pe consolidarea terenurilor agricole;
- perfecționarea și eficientizarea sistemului de subvenționare în agricultură, reexaminând posibilitatea de stimulare a creditării și de accedere mai largă a gospodăriilor țărănești la sursele financiare statale;
- stimularea creării și dezvoltării infrastructurii de piață: piețe agroalimentare naționale și regionale, centre de achiziție, sortare, prelucrare și ambalare.

Alte măsuri ce ar duce la sporirea competitivității economiei naționale ar trebui de întreprins pe următoarele direcții:

- creșterea și diversificarea exporturilor este extrem de importantă. Performanța exporturilor este extrem de importantă în condițiile creșterii datoriei externe a R. Moldova;
- atragerea investițiilor străine directe. Accentul politicii investiționale trebuie direcționat pe transferul de tehnologii și acumularea experienței în gestiunea economică;
- diversificarea aprovizionării cu resurse energetice;
- reabilitarea infrastructurii și în special a celei sociale;
- Guvernul urmează să accelereze adoptarea standardelor și reglementărilor tehnice compatibile cu normele UE, precum și renovarea laboratoarelor de metrologie și testare.